

KAZAK TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK KELİMELERİN YAPISAL VE ANLAMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ

Guliza ASSAN*

Özet: Bu çalışma, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin yapısal ve anlamsal özelliklerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Birleşik kelimeler, en az iki kelimenin bir araya gelerek yeni bir anlam birimi oluşturmasıyla meydana gelen dilsel yapılardır ve zamanla anlamsal değişimlere uğrayarak farklı kavramlar kazanabilirler. Kazak Türkçesinde birleşik kelimeler, diğer karmaşık kelime türleriyle sıklıkla karıştırılmakta olup, bu durum terminolojik ve sınıflandırmaya ilişkin belirsizliklere yol açmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada birleşik kelimelerin tanımı, oluşum süreçleri ve dilbilimsel işleyişi detaylı olarak incelenmiş, morfolojik ve semantik özellikleri analiz edilmiştir. Birleşik isimler, birleşik sıfatlar, birleşik zarflar, birleşik fiiller ve birleşik zamirler gibi alt kategoriler değerlendirilmiş ve her birine ilişkin örnekler sunulmuştur. Ayrıca, birleşik kelimelerin tarihsel gelişimi ve yazım kuralları çerçevesinde Kazak yazı sistemindeki yeri de ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin sınıflandırılmasına yönelik bilimsel bir çerçeve sunarak, bu alandaki terminolojik ve yapısal karışıklıkları gidermeye katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Birleşik Kelimeler, Morfoloji, Semantik, Dilbilim

The Structural and Semantic Analysis of Compound Words in Kazakh Turkish

Abstract: This study comprehensively examines the structural and semantic characteristics of compound words in Kazakh Turkish. Compound words are linguistic structures formed by the combination of at least two words into a single meaningful unit, which may undergo semantic shifts over time and acquire new meanings. In Kazakh Turkish, compound words are often confused with other types of complex words, leading to terminological and classification-related ambiguities. In this context, the study provides a detailed analysis of the definition, formation processes, and linguistic functioning of compound words, focusing on their morphological and semantic properties. Different categories, including compound nouns, compound adjectives, compound adverbs, compound verbs, and compound pronouns, are examined with relevant examples. Additionally, the historical development of compound words and their role in the Kazakh writing system in terms of spelling rules are also discussed. The primary aim of this study is to establish a scientific framework for the classification of compound words in Kazakh Turkish, thereby contributing to the resolution of terminological and structural ambiguities in this field.

Keywords: Kazakh Turkish, Compound Words, Morphology, Semantics, Linguistics

Giriş

Dillerin kelime hazinesi, tarihsel süreç içerisinde farklı birleşme ve türetme mekanizmalarıyla zenginleşmektedir. Bu süreçlerden biri olan birleşik kelime oluşumu, en az iki kelimenin anlam bakımından bütünleşerek yeni bir kelime birimi oluşturmasıyla gerçekleşir. Birleşik kelimeler, hem söz varlığını genişleten hem de dilin kavramsal çerçevesini zenginleştiren önemli yapılardan biridir. Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin yapısal ve anlamsal özellikleri, sözlü ve yazılı dilde önemli bir yer tutmasına rağmen, bu alanda yapılan çalışmalar sınırlıdır.

Türkoloji araştırmalarında Türkiye Türkçesi ve bazı diğer Türk lehçelerindeki birleşik kelimeler üzerine çeşitli incelemeler yapılmış olmakla birlikte, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimeleri sistematik bir şekilde ele alan kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Örneğin, Mahmud (2017) çalışmasında Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki birleşik kelimeleri karşılaştırarak bu yapıların ortografik özelliklerine ve yazım kurallarına değinmiştir. Bununla birlikte, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin yapısal türleri, anlamsal değişimleri ve dilbilimsel işleyişi üzerine detaylı bir analiz ihtiyacı devam etmektedir.

Kuderinova (2005: 106), Kazak dilinde yaygın olarak kullanılan birleşik kelimelerin sayısının yaklaşık 3000 civarında olduğunu ve farklı bilim alanlarına ait birleşik yapı terimlerin 2000'den fazla olduğunu belirtmektedir. Bu veriler, birleşik kelimelerin genel söz varlığı içindeki oranının görece sınırlı olduğunu göstermektedir. Ancak, birleşik kelimeler, anlam bütünlüğü oluşturarak yeni kavramlar üretmesi ve günlük dilde yaygın bir şekilde

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, a.guliza1206@icloud.com, ORCID ID: 0009-0004-5485-3209

kullanılması nedeniyle önemli bir dilbilimsel olgudur. Buna karşın, Kazak Türkçesinde birleşik fiillerin genellikle yüzeysel bir biçimde ele alındığı, sentaktik ve morfolojik özellikleri açısından kapsamlı analizlerin eksik olduğu görülmektedir. Ayrıca, Kazak Türkçesinde karmaşık kelimeler (ikilemeler, kelime grupları, kısaltmalar) ile birleşik kelimelerin sıkça karıştırılması, terminolojik ve yapısal açıdan bir belirsizlik yaratmaktadır.

Oralbayeva (1999: 39), birleşik kelimelerin anlam bütünlüğünün oluşumunda onu oluşturan öğelerin oynadığı rolü belirlemenin önemli bir teorik sorun olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, birleşik kelimelerin tanımlanması, sınıflandırılması ve yazım kurallarının belirlenmesi konularında sistematik bir yaklaşım geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmamızda öncelikle birleşik kelimelerin tanımı ve sınıflandırılmasına dair genel bir çerçeve sunulacak, ardından Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin yapısal özellikleri ve anlam kaymaları ele alınacaktır. Dilbilimsel analizler ve örnek kelimeler üzerinden yürütülecek olan bu çalışma, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin işleyişine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

1. Birleşik Kelimelerin Tanımı ve Oluşumu

Kazak Türkçesinde karmaşık kelimeler dört temel gruba ayrılmaktadır: *ikilemeler* (*qos sözder*), *kısaltmalar* (*qısqağan sözder*), *kelime grupları* (*tirkesti sözder*) ve *birleşik kelimeler* (*birikken sözder*) (Kaydar, 1998: 189). Bu çalışmada, özellikle birleşik kelimelerin yapısal ve anlamsal özellikleri ele alınacaktır. Kazak dilbiliminde, en az iki kökün bir araya gelerek tek bir kavram oluşturmaları sonucu meydana gelen kelimeler birleşik kelime olarak adlandırılmaktadır (Biisova vd., 2022: 30). Bu tür kelimeler zaman içinde hem fonetik hem de anlamsal değişikliklere uğrayarak, ilk bağımsız yapılarından farklı bir hâl alabilmektedir.

Kazak Türkçesindeki birleşik kelimeler üzerine A. Baytursunulı, K. Jubanov, M. Balakayev, R. Sızdıkova, N. Ualiuly, A. Ermekov ve G. Jarkeşova gibi araştırmacılar önemli katkılar sağlamıştır. Bu bilim insanları, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimeleri fonetik, morfolojik ve anlamsal açılardan incelemiş, bu kelimelerin dil içindeki evrimini analiz etmişlerdir. A. Baytursunulı (1929), birleşik kelimelerin anlamsal bütünlüğüne özel bir vurgu yaparak, kelimelerin birleşme sürecinin yalnızca yapısal bir değişim değil, aynı zamanda fonetik ve anlamsal dönüşümleri de içeren bir süreç olduğunu belirtmiştir.

Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin tanımlanmasına yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ermekov (1949) ve Jarkeşova (1950) gibi araştırmacılar özellikle birleşik kelimelerin etimolojisi ve anlam değişimleri üzerinde durmuşlardır. Jarkeşova (1949: 2), anlam bakımından tek bir kavramı ifade eden, cümlede tek bir öge olarak kullanılan, fonetik açıdan bütünleşmiş ve ses uyumu kurallarına tabi olan kelimelerin birleşik kelime olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Iskakov (1964: 120), birleşik kelimelerin yalnızca iki veya daha fazla kelimenin birleşmesiyle oluşan yapılar olmadığını belirtmektedir. Ona göre, birleşik kelimeler aynı zamanda ritmik uyum açısından bütünlük gösteren, anlam bakımından tek bir varlık oluşturan ve dilbilgisel açıdan tek bir yapı teşkil eden kelimeler olarak da tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Balakayev (1989: 50) birleşik kelimeleri, anlamlı iki kelimenin birleşmesiyle oluşan, ancak zaman içinde ilk anlamlarını kaybederek yeni bir kavram kazanan ve cümlede tek bir öge olarak kullanılan yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak, birleşik kelimelerin yalnızca iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan yapılar olmadığı, aynı zamanda anlam ve fonetik bütünlük sergileyen ve dilbilgisel açıdan tek bir birim olarak işlev gören yapılar olduğu sonucuna varılabilir.

Birleşik kelimelerle ilgili tartışılan bir diğer önemli konu, bu kelimelerin bitişik mi yoksa ayrı mı yazılması gerektiğidir. Araştırmacılar arasında bu konuda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılar birleşik kelimelerin ayrı yazılması gerektiğini savunurken, diğerleri her zaman bitişik yazılması gerektiğini ileri sürmektedir.

1929 yılında Latin alfabesi temelinde kabul edilen yazı sisteminde, imla kurallarının ana prensibi fonetik ilkeye dayanmakta olup, birleşik kelimelere yönelik özel bir düzenleme bulunmamaktaydı. Ancak, 1938 yılında resmi makamlar tarafından yayımlanan “**Kazak Dilinin İmla Kuralları**” ile yazım kuralları yeniden gözden geçirilmiş ve kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kural kitabında birleşik kelimelerle ilgili şu hüküm yer almaktadır: “*İki kökün birleşmesiyle oluşan, tek bir anlam ifade eden ve günümüze kadar biçimsel bütünlüğünü koruyan birleşik kelimeler, morfolojik ilkeye dayanarak bitişik yazılır*” (Balakayev, 1989: 51). Bu düzenleme ile Kazak yazı sisteminde yazım kuralları resmî olarak belirlenmiş olsa da, araştırmacılar arasında birleşik kelimelerin yazımı konusunda görüş ayrılıkları devam etmektedir.

Kazak Türkçesinde birleşik kelimeler geniş bir kullanım alanına sahip olup, farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bu kelimeler, doğa, kültür, insan yaşamı ve bilimsel terminoloji gibi çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

- **Flora ve Fauna:** Hayvan, kuş, böcek ve bitki adları, birleşik kelimeler aracılığıyla oluşturulmaktadır. Örneğin, ak+böken (sayga antilopu), ит+мұрын (kuşburnu), қозыбасы (bir çiçek türü) gibi.

- **Coğrafi İsimler:** Kazakistan'daki bazı şehir, bölge ve doğal oluşumların adları birleşik kelimelerden meydana gelmektedir. Örneğin, Ақ+төбе (Aktöbe - şehir), Қызыл+орда (Kızılorda - bölge), Ала+тау (Alatau - dağ silsilesi).

- **Kişi Adları:** Kazak kişi adlarında da birleşik kelimeler yaygındır. Örneğin, Ақ+жол (Akjol), Қара+бай (Karabay), Ай+сұлу (Aysulu).

- **Anatomik Terimler:** İnsan anatomisine ait bazı terimler birleşik kelimelerden oluşmaktadır. Örneğin, ас+ішек (kürek kemiği), көк+бауыр (karaciğer).

- **Sanat ve Edebiyat:** Şarkı, türkü, şiir ve müzik isimlerinde de birleşik kelimeler görülmektedir. Örneğin, Қара+торғай (Karatorğay), Сары+арқа (Sarıarka).

- **Oyun Adları:** Geleneksel Kazak oyunlarının bazıları birleşik kelimelerle adlandırılmıştır. Örneğin, Ақ+сүйек (Kemik Saklama Oyunu), Көк+пар (Kökbörü/Oğlak Kapma).

- **Gündelik Yaşam:** Günlük yaşamda kullanılan bazı eşyaların adları da birleşik kelimelerden oluşmaktadır. Örneğin, бас+қыр (geleneksel Kazak ve Orta Asya kültüründe otağın iç dekorasyonunda kullanılan, ayrıca yurtun iskeletini sağlamlaştırmaya yarayan geniş dokuma bir kuşaktır), сандық+қап (sandık örtüsü).

- **Belirsizlik ve Olumsuzluk İfadeleri:** Kazak Türkçesinde belirsizlik veya olumsuzluk bildiren bazı kelimeler de birleşik yapıdadır. Örneğin, әлде+кім (herhangi biri), еш+нәрсе (hiçbir şey) vd. (Bisova, 2022: 30).

Bu örnekler, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin dilin farklı alanlarında nasıl işlev gördüğünü ve geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Birleşik kelimeler, Kazak Türkçesinde yalnızca kelime türetme mekanizmasının bir parçası olmakla kalmaz, aynı zamanda dilin evrimsel sürecinin önemli bir göstergesi olarak da değerlendirilir. Tarihsel süreçte farklı dillerden alınan ödünçlemeler, ses değişimleri ve kültürel etkileşimler, birleşik kelimelerin çeşitlenmesine ve gelişimine katkı sağlamıştır.

2. Birleşik Kelimelerin Yapısal Özellikleri

Birleşik kelimeler, dilin kelime türetme mekanizmalarından biri olarak, farklı sözcük türlerinin bir araya gelmesiyle oluşan yapılar olup, dilin gelişimi ve sistematik yapısının anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kazak Türkçesinde birleşik kelimeler, hem biçimsel hem de anlamsal değişikliklere uğrayarak farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bu kelimeler, zaman içinde bağımsız kelimeler arasındaki anlam ilişkilerinin güçlenmesiyle dilin sözdizimsel ve morfolojik yapısında kalıcı bir yer edinmiştir.

Kazak Türkçesinde birleşik kelimeler, yapısal özelliklerine göre iki ana gruba ayrılmaktadır:

1. **Kök yapısını koruyarak birleşen kelimeler** (*birikken sözder*).
2. **Kök yapısını kaybederek tamamen kaynaşan kelimeler** (*kırıkken sözder*)

(Iskakov, 1991: 105).

Kök yapısını koruyarak birleşen kelimeler, öğelerinin morfolojik bütünlüğünü büyük ölçüde muhafaza eden ve bağımsız olarak da anlam ifade edebilen kelimelerdir. Örneğin, *ақбөкен* (*ak+böken*) “sayga antilopu”, *баспаөз* (*baspa+söz*) “basın-yayın” gibi birleşik kelimeler, her iki bileşenin de anlamını koruyarak yeni bir kavram oluşturmuştur. Buna karşılık, kök yapısını kaybederek tamamen kaynaşan kelimeler, zaman içinde ses değişikliklerine uğrayarak yeni bir biçim kazanır ve bileşenlerinin bağımsız anlamlarını kaybeder. Örneğin, *буыл* (*bu yıl*), *бүгін* (*bu gün*) gibi kelimeler, orijinal yapılarını kaybederek fonetik açıdan bütünleşmiştir.

Birleşik kelimeler, farklı sözcük türlerinden türetilmekte olup, mevcut literatürde bu kelimelerin kapsamlı ve sistematik bir sınıflandırmasına dair yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, birleşik kelimeleri sözcük türlerine göre analiz ederek, dilbilimsel açıdan daha sistematik bir sınıflandırma sunmayı amaçlamaktayız. Birleşik kelimelerin yapı ve anlam bakımından farklı sözcük türleriyle nasıl bir ilişki kurduğu, hem teorik dilbilim çalışmaları hem de sözlükbilim açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, birleşik isimler, birleşik sıfatlar, birleşik zarflar, birleşik fiiller ve birleşik zamirler gibi çeşitli kategoriler ele alınacaktır.

2.1. Birleşik İsimler

Birleşik isimler, iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelerek yeni bir kavram oluşturmaya meydana gelen kelimelerdir (Malkoç, 2022: 23). Yapısına göre birleşik isimler şu gruplara ayrılabilir:

a) **İsim + İsim**: İki isim kökünün birleşmesiyle oluşur ve çoğunlukla somut nesneleri ifade eder. Örnekler:

- *jer+töle* (bodrum)
- *konak+üy* (otel)
- *as+kazan* (mide)

b) **Sıfat + İsim**: Bir sıfat ve bir isim kökünün birleşmesiyle oluşur. Genellikle isimle birlikte bir varlığın özelliğini belirtir. Örnekler:

- *sarı+may* (tereyağı)
- *ak+böken* (Sayga antilopu)
- *Kök+töbe* (Tepe adı, “mavi tepe” anlamında)

c) **İsim + Fiil**: Bir isim ve fiil kökünün birleşmesiyle meydana gelir ve genellikle eylemi niteleyen kavramlar oluşturur. Örnekler:

- *At+basar* (Kazakistan’ın Akmola Eyaleti’nde bulunan bir şehir ve ilçenin adıdır)
- *til+aşar* (çocukların okula başlaması vesilesiyle düzenlenen bir kutlamadır)
- *avız+aşar* (iftar)

ç) **Sayı+isim/Sayı+isim+isim**: Bir sayı ile bir veya iki ismin birleşmesiyle oluşur. Örnekler:

- *жүзбасы* (*jüz+bası*) → yüzbaşı .
- *екібастұз* (*eki+bas+tuz*) → Ekibastuz (şehir adı, “iki baş tuz” anlamında)
- *жетіқара* (*jeti+kara*) → Jetikara (şehir adı, “yedi kara” anlamında)

2.2. Birleşik Sayılar

Birleşik sayılar, genellikle iki sayının birleşmesiyle oluşur ve nicelik belirten kelimeler meydana getirir. Ancak burada sayı sisteminin birleşik kelime kategorisine girip girmediği

tartışmalıdır; bazı dilbilimciler bu tür birleşmeleri birleşik kelime olarak değil, sayı sisteminin doğal bir parçası olarak değerlendirir.

a) **Sayı + Sayı:** İki sayının birleşmesiyle oluşur. Örnekler:

- *seksen (segiz+on)* → seksen
- *toksan (toğız+on)* → doksan

2.3. Birleşik Zarflar

Birleşik zarflar, genellikle zaman veya miktar belirten kelimelerden oluşur ve eylemin nasıl gerçekleştiğini ifade eder. Yapılarına göre şu şekilde sınıflandırılır:

a) **Zamir + İsim:** Bir zamir ve bir isim kökünün birleşmesiyle meydana gelir. Örnekler:

- *bıyıl (bul+jıl)* → bu yıl
- *bügin (bul+kün)* → bugün

2.4. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, iki veya daha fazla fiilin ya da bir isim ve bir yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşan, yeni bir anlam ifade eden kelime grubu olarak tanımlanır (Ergin, 2013: 386). Birleşik fiiller, en az iki fiilin birleşerek yeni bir anlam ifade etmesiyle oluşur. Genellikle hareket, yön veya işlemi tamamlamayla ilgili kavramları karşılar. Yapısına göre şu gruplara ayrılır:

a) **Fiil + Fiil:** İki fiilin birleşmesiyle oluşan yapılar, çoğunlukla bir hareketi veya yönü belirtir (İsayev, 1998: 185). Örnekler:

- *aket (alıp+ket)* → götürmek
- *akel (alıp+kel)* → getirmek
- *apar (alıp+bar)* → taşımak, götürmek

b) **İsim+yardımcı fiil:** İsimlerle belirli yardımcı fiillerin birleşmesiyle oluşan birleşik fiiller, isme hareket veya oluş anlamı katarak yeni bir fiil meydana getirir (2002: 280). Örnekler:

- *aykay sal-* → bağırarak
- *köz sal-* → bakmak

1.5. Birleşik Zamirler

Birleşik zamirler, genellikle sıfat ve isim köklerinin birleşmesiyle oluşarak kişi, nesne veya belirsizlik bildiren ifadeler oluşturur (Iskakov, 1991: 106). Örnekler:

a) **Sıfat + İsim:** Bir sıfat ve ismin birleşmesiyle yapılır.

- *ar+kim* → biri, birisi, bilinmeyen bir kişi
- *alde+kim* → biri, belirsiz bir kişi
- *eş+narse* → hiçbir şey

3. Birleşik Kelimelerin Anlamsal Özellikleri

Birleşik kelimeler, bileşenlerinin tekil anlamlarını aşarak, yeni ve bütünleşmiş bir anlam oluşturan dil birimleridir. Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin anlamsal özellikleri, onların kullanım bağlamı, tarihî gelişimi ve kültürel arka planıyla yakından ilişkilidir. Bu bölümde, birleşik kelimelerin anlamsal yapısını oluşturan temel unsurlar ele alınacaktır.

Birleşik kelimeler, genellikle öğelerinin tek başına taşıdığı anlamlardan farklı bir kavram ifade eder. Örneğin, *көкбөрі* (kök+börü), kelime anlamı olarak "mavi kurt" ifadesini çağırırsa da, Kazak ve diğer Türk halklarının mitolojik ve tarihî anlatılarında "bozkurt" anlamında kullanılmaktadır. Bu durum, birleşik kelimelerin anlamsal bütünlük taşıdığını ve kültürel bağlamda farklı bir anlam kazanabileceğini göstermektedir.

Bileşenlerin anlam değişimi, birleşik kelimelerin en önemli özelliklerinden biridir. Zaman içinde bazı birleşik kelimelerin anlamı kaymaya uğrayarak, bileşenlerinin tekil anlamlarından uzaklaşır. Örneğin, *итмұрын* (it+murın), kelime anlamı olarak "köpek burnu"

gibi görünse de, gerçekte "yaban gülü" anlamına gelir. Bu tür kelimeler, başlangıçta nesnel bir gözleme dayanırken, zamanla halk dilinde metaforik bir anlam kazanmıştır.

Birleşik kelimeler somut ve soyut anlam taşıyan gruplara ayrılabilir. Somut nesneleri ifade eden birleşik kelimeler genellikle doğa, hayvanlar ve günlük yaşamla ilgilidir. Örneğin, қараторғай (kara+torğay) "karaserçe" anlamına gelirken, тасбақа (tas+baka) "kaplumbağa" anlamında kullanılır. Bunun yanında soyut kavramları ifade eden birleşik kelimeler de yaygındır. Ақниет (ak+niyet) "iyi niyetli, dürüst kişi" anlamına gelirken, жансақтау (jan+saktaу) "yoğun bakım" anlamında tıbbi bir terim olarak kullanılır.

Bazı birleşik kelimeler doğrudan anlam yerine mecazi anlam taşıyarak, dilin estetik ve sanatsal kullanımını zenginleştirir. Örneğin, желаяқ (jel+ayaq) kelimesi "rüzgâr ayak" gibi görünse de, aslında "çok hızlı koşan kişi" anlamında mecazi olarak kullanılır. Bu tür metaforik birleşik kelimeler, halk edebiyatında, atasözlerinde ve günlük konuşmada yaygın olarak yer almaktadır.

Birleşik kelimeler belirsizlik ve genelleme bildiren ifadeler oluşturabilir. Özellikle әлдекім (herhangi biri), ешнәрсе (hiçbir şey) gibi kelimeler, belli bir nesne veya kişiyi değil, genel ya da belirsiz bir anlam ifade eder. Bu tür birleşik kelimeler, soyut anlam taşıyan yapılar olup, dilin esneklik kazanmasını sağlar.

Kazak Türkçesinde birleşik kelimeler, tarihî ve kültürel bağlamda daha derin anlamlar içerebilir. Özellikle tarihî ve toplumsal gelişmelerle ilişkili kelimeler, yalnızca dilsel bir yapı değil, aynı zamanda bir toplumun hafızasını yansıtan unsurlar olarak değerlendirilir. Örneğin, қарашаңырақ (kara+şaңырақ) "ata ocağı" anlamına gelirken, Kazak kültüründe büyük ailenin en yaşlı üyesinin evini simgeler. Benzer şekilde, ақсүйек (ak+süyek) "soylu kişi" anlamında olup, tarihî olarak Kazak toplumundaki aristokrat sınıfı tanımlamak için kullanılmıştır.

Ermekov (1950: 2-5), anlam kaymaları ve değişimlerine uğrayan birleşik kelimelerin şu şekilde oluştuğunu dile getirmiştir: қоян (*tavşan*) – қой сиғақты аң (*koyun gibi hayvan*), жылан (*yılan*) – жылмайтын аң (*hareketsiz duran hayvan*), жамбас (*kalça kemігі*) – жанına бас (*yanına basmak*), ұтмұрын (*kuşburnu*) – итін мұрны тариздес жеміс (*köpek burnuna benzeyen meyve*), жануар (*hayvan*) – жані арув (*ruhu güzel*), жанмаю – жаніна таяув (*yanına yaslanmak*), есіру – есі іріп кетів (*aklını yitirmek*) vb. Bu örnekler, birleşik kelimelerin anlamsal dönüşüm süreçlerini göstermekte ve bileşenlerin zamanla farklı bir kavram oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Birleşik kelimeler, sadece dilbilgisel bir yapı olmanın ötesinde, bir toplumun tarihî, kültürel ve anlamsal birikimini yansıtan önemli öğelerdir. Zaman içinde anlam kaymaları, mecaz kullanımlar ve farklı bağlamlarda değişime uğrayarak, dilin gelişim sürecine katkıda bulunurlar. Ayrıca, belirsizlik ve kültürel unsurlar, birleşik kelimelerin kullanım alanlarını genişletmekte ve onların yalnızca sözcük düzeyinde değil, toplumun hafızasında da önemli bir yer edinmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle birleşik kelimeler, sadece yeni kelimeler üretmeye yarayan bir sistem değil, aynı zamanda bir milletin düşünce yapısını, yaşam tarzını ve kültürel değerlerini yansıtan temel dil unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Birleşik kelimelerin yalnızca kelime türetme mekanizmasının bir parçası olmadığı, aynı zamanda kültürel ve tarihî bir miras taşıdığı görülmüştür. Yapılan analizler, Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin oluşum süreçlerinin fonetik, morfolojik ve anlamsal unsurlarla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Birleşik kelimelerin tanımlanması ve sınıflandırılması konusunda, özellikle Kazak Türkçesinde karmaşık kelime yapılarıyla karıştırılmasının bilimsel çerçevede ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada incelenen örnekler, birleşik kelimelerin farklı sözcük türleriyle nasıl bütünleştiğini ve dilin zenginleşmesine nasıl katkı sağladığını göstermektedir. Ayrıca, Kazak yazı sisteminde birleşik kelimelerin yazım kurallarının

belirlenmesinin, terminolojik ve dilbilimsel açıdan önemli bir standart oluşturduğu anlaşılmıştır.

Araştırma bulguları, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimelerin yalnızca sözcüksel ve anlamsal düzeyde değil, aynı zamanda sosyokültürel bağlamda da incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kelimeler, halkın tarihî ve kültürel hafızasını yansıtan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle mitolojik ve tarihî anlatımlarda, atasözlerinde ve deyimlerde sıkça kullanılan birleşik kelimeler, Kazak toplumunun düşünce yapısını ve dünya görüşünü şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Dilbilimsel açıdan değerlendirildiğinde, birleşik kelimelerin fonetik ve morfolojik dönüşümlerinin zaman içinde nasıl evrildiği ve bu evrimin Kazak Türkçesinin yapısına nasıl katkı sağladığı önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır. Fonetik değişimler, birleşik kelimelerin ses uyumlarına nasıl adapte olduğunu gösterirken, morfolojik analizler, ek ve kök ilişkilerinin birleşik kelime oluşturmadaki rolünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu kelimelerin anlam kaymalarına uğrayarak mecazi veya yeni anlamlar kazanması, dilin dinamik yapısını gözler önüne sermektedir.

Gelecekteki araştırmaların, birleşik kelimelerin diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınması, onların tarihsel gelişiminin daha ayrıntılı şekilde incelenmesi ve modern Kazak Türkçesindeki işlevselliğinin analiz edilmesi yönünde genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle çağdaş Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin kullanım sıklığı, halk arasındaki anlam farklılıkları ve yazılı metinlerdeki standartlaşma süreçleri üzerine yapılacak çalışmalar, dilbilim alanında önemli katkılar sağlayacaktır.

Bununla birlikte, Kazak yazı dilinde birleşik kelimelerin kullanımına dair daha kapsamlı sözlük ve yazım kılavuzlarının hazırlanması, bu kelimelerin kullanımında birlik sağlanmasına yardımcı olacaktır. Kazak Türkçesinde birleşik kelimelerin eğitim-öğretim süreçlerindeki yeri, öğrenciler ve dil öğrenen bireyler için önemli bir konu olup, pedagojik araştırmaların da bu alana yönelmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Kazak Türkçesindeki birleşik kelimeler üzerine yapılan bu çalışma, gelecekte yapılacak daha derinlemesine incelemeler için önemli bir temel oluşturmakta ve dilin gelişim sürecine ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Balakayev, Maulen (1989). *Til Madenieti jane Kazak Tilin Okıtu*. Almatı: Mektep Yayınları.
- Baytursınulı, Ahmet (1929). Emle Tuvralı. *Enbekşi Kazak Gazetesi*. (64), 27.03.1929
- Biisova, A., Jaletdenova, F. ve Jaukenova, D. (2022). *Kazak Tili*. Almatı: ABEO Merkezi Yayınları.
- Iskakov, Ahmedi (1964). *Kazirgi Kazak Tili Morfologiyası*. Almatı: Mektep Yayınları.
- Iskakov, Ahmedi (1991). *Kazirgi Kazak Tili*. Almatı: Ana Tili Yayınları.
- Jarkeşova, Gülsim (1949). *Kazirgi qazak ädebi tilindegi birikken sözder*. Almatı: KazMU Yayınları.
- Kaydar, Abdualı (1998). *Kurdeli Sözder // Kazak Dili Ensiklopedisi*. Almatı: IDKTIPO Yayınları.
- Küderinova, Kuralay (2005). *Birge jane Bölek Jazılattın Sözderdim Orfografiyası*. Almatı: KDA
- Mahmud, A. (2017). Türik Jane Kazak Tilderindegi Birikken Sözderdin Emlesindegi Ereşelikter. *SDU Habarşısı*. 4(43), 22-32.
- Malkoç, Muzaffer (2022). Türkçede birleşik isim tipleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 23-31.
- Oralbayeva, Nurjamal (1999). Kürdeli Sözder. *FA Habarları*. (2), 35-43.